

Haghia Triada

Dario Puglisi
University of Catania, DISUM

The site and excavations

Haghia Triada is a multi-phase site in western Messarà located only 3 km from Phaistos, intensively occupied throughout the Bronze Age and then sporadically until the modern age. It is famous for having yielded some of the most significant evidence of the Minoan civilisation that has come down to us.

Identified by F. Halbherr in 1900, it was almost entirely excavated between 1902 and 1914 by the Italian Mission in Crete. Research resumed on the initiative of Prof. V. La Rosa and the University of Catania under the auspices of the Italian Archaeological School of Athens between 1977 and 1999 and again between 2006 and 2012.

The current archaeological area, of limited extent, is structured around three main nuclei: the hill of S. Giorgio Galata and the area of the Piazzale dei Sacelli to the south, the area of the Village to the north, and the sector of the necropolis to the north-east.

The Prepalatial and Protopalatial Periods

The earliest occupation dates back to the beginning of the Prepalatial period (3300 BC) and is documented by an exceptional ceramic deposit of a ceremonial nature located near the 'Piazzale dei Sacelli', probably made at the time of the settlement's foundation, from which come some of the oldest known clay models of dwellings on Crete to date.

Between the Prepalatial and Protopalatial periods (2500-1700 B.C.) lies the construction and use of the tholos Tombs A and B of the necropolis, among the largest and richest in grave goods found on Crete to date. Used as collective burials for almost a millennium, it is likely that they were intended to house the deads of the communities scattered in the large surrounding area. They preserve significant evidence of the intense ritual activities that took place outside the burial chambers, including libations, secondary depositions within ossuaries, and collective rituals probably associated with dancing and betyl worship.

The Neopalatial Period

In the Neopalatial Period (1700-1450 B.C.) the settlement, already structured in proto-urban forms in the previous phase, experienced an exceptional architectural flowering. This took the form, first and foremost, of the construction of the 'Royal Villa', the largest monumental building of its kind known to date on Crete. In an excellent state of preservation, it was articulated in the form of an 'L' on the north and west margins of the hill of St. George Galata and performed ceremonial, storage and administrative functions. The former took place in the so-called 'Quartieri Signorili', characterized by monumental rooms covered with alabastrine plaster and adorned with columned porticoes. Among the spaces used for ritual purposes, room 14 stands out, a narrow room completely frescoed with sacred scenes. The vast monumental squares around the Villa also hosted collective ceremonies, perhaps similar to those depicted in relief on the famous steatite rhytá found at the site (Fig. 1, The 'Rython dei mietitori'). Warehousing and administrative activities are documented by the thousands of Linear A *cretulae* and tablets recovered from the Villa (Fig. 2, Linear A tablet from the Royal Villa), which constitute the most conspicuous Neo-Palatial archive that has come down to us. The redistribution of resources fuelled a flourishing artisanal activity concentrated in the area of the Village and documented, among other things, by the most impressive pottery kiln on Crete, located to the east of the Villa. The north-eastern sector of the settlement also underwent an important architectural revival in this period, with the construction of the Breccia Mace Complex, probably connected to the preparation of the funerary depositions that took place in the Tomb of the Ori, so named for the precious grave goods (Fig. 3, Zoomorphic pendants from the 'Tomba degli Ori').

The Postpalatial Period

The Neopalatial Period came to a traumatic end around 1450 BC with a vast fire, possibly triggered by an earthquake. Between c. 1350 and 1200 BC, however, building activity resumed with great force, making Haghia Triada the center with the highest concentration of monumental buildings on the entire island. They are grouped into two nuclei. The first comprises three buildings with a strong ceremonial character (the Megaron ABCD, the Stoà FG, and the Sacellum H), which are arranged in an arc around the Square of the Sacellums. The second core occupies the area of the Village where two urban phases can be distinguished. The more recent and monumental one comprises a set of six buildings (the Agora Stoa, the Megaron P, the North-West and West Buildings, the House of the Progressively Added Rooms, and the Bastion) partly preserved only at the foundation level, set around the so-called 'Agora', an enclosed courtyard accessible by a monumental propylaeum. Prominent among the buildings is the Agora Stoà, a large two-storey colonnaded complex with an obvious storage purpose (Fig. 4, Stoa of the Agora from the south-east). To the same

period dates the recovery of the necropolis, from where the famous sarcophagus painted with funerary scenes, representing a unicum of Minoan art, originates (Fig. 5, The painted sarcophagus).

The Historic Age

At the end of the 13th century BC, the settlement was abandoned. Only the Piazzale dei Sacelli continued to be frequented with depositions of clay and bronze statuettes. This frequentation continued, albeit with interruptions, until the height of the Hellenistic period, when epigraphs attest to the cult of the god Velchanos, a Cretan variant of Zeus. After the destruction of the neighboring polis of Phaistos in 150 B.C. the site was definitively abandoned, and human presence, apart from a rural building from the Roman period, would only resume in the 13th century, with the planting of the church of St. George Galata and its cemetery.

ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ

Dario Puglisi
University of Catania, DISUM

Ο χώρος και οι ανασκαφές

Μια πολυφασική θέση στη δυτική Μεσσαρά, που βρίσκεται μόλις 3 χλμ. από τη Φαιστό, η οποία κατοικήθηκε εντατικά καθ' όλη τη διάρκεια της Εποχής του Χαλκού και στη συνέχεια σποραδικά μέχρι τη σύγχρονη εποχή, είναι διάσημη για το γεγονός ότι έχει δώσει μερικά από τα σημαντικότερα στοιχεία του μινωικού πολιτισμού που έχουν φτάσει σε εμάς.

Αναγνωρίστηκε από τον F. Halbherr το 1900 και ανασκάφηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου μεταξύ 1902 και 1914 από την Ιταλική Αποστολή στην Κρήτη. Η έρευνα συνεχίστηκε με πρωτοβουλία του καθηγητή V. La Rosa και του Πανεπιστημίου της Κατάνια υπό την αιγίδα της Ιταλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών μεταξύ 1977 και 1999 και ξανά μεταξύ 2006 και 2012.

Ο σημερινός αρχαιολογικός χώρος, περιορισμένης έκτασης, διαρθρώνεται γύρω από τρεις κύριους πυρήνες: το λόφο του Αγίου Γεωργίου Γαλατά και την περιοχή της Piazzale dei Sacelli στα νότια, την περιοχή του χωριού στα βόρεια και τον τομέα της νεκρόπολης στα βορειοανατολικά.

Προανακτορική και πρωτοανακτορική περίοδος

Η αρχαιότερη κατοίκηση χρονολογείται στην αρχή της Προανακτορικής περιόδου (3300 π.Χ.) και τεκμηριώνεται από ένα εξαιρετικό κεραμικό απόθεμα τελετουργικού χαρακτήρα που βρίσκεται κοντά στην "Piazzale dei Sacelli", το οποίο πιθανώς κατασκευάστηκε κατά την ίδρυση του οικισμού, από το οποίο προέρχονται μερικά από τα παλαιότερα γνωστά μέχρι σήμερα πλήινα ομοιώματα κατοικιών στην Κρήτη.

Μεταξύ της Προανακτορικής και της Πρωτοανακτορικής περιόδου (2500-1700 π.Χ.) βρίσκεται η κατασκευή και χρήση των θολωτών τάφων Α και Β της νεκρόπολης, από τους μεγαλύτερους και πλουσιότερους σε κτερίσματα που έχουν βρεθεί στην Κρήτη μέχρι σήμερα. Οι ομαδικές ταφές που χρησιμοποιήθηκαν για σχεδόν μια χιλιετία, είναι πιθανό ότι προορίζονταν να στεγάσουν τους νεκρούς κοινοτήτων από μια μεγάλη γύρω περιοχή. Διατηρούν σημαντικές ενδείξεις για τις έντονες τελετουργικές δραστηριότητες που λάμβαναν χώρα εκτός των ταφικών θαλάμων, συμπεριλαμβανομένων σπονδών, δευτερογενών εναποθέσεων μέσα σε οστεοφυλάκια και συλλογικών τελετουργιών που πιθανώς σχετίζονταν με χορό και λατρεία του βαιτύλου.

Η Νεοανακτορική περίοδος

Κατά τη Νεοανακτορική Περίοδο (1700-1450 π.Χ.) ο οικισμός, ο οποίος είχε ήδη δομηθεί με πρωτοαστικές μορφές στην προηγούμενη φάση, γνώρισε μια εξαιρετική αρχιτεκτονική άνθιση. Αυτή πήρε τη μορφή, πρώτα και κύρια, της κατασκευής της "Βασιλικής Έπαυλης", του μεγαλύτερου μνημειακού κτιρίου του είδους του που είναι γνωστό μέχρι σήμερα στην Κρήτη. Σε άριστη κατάσταση διατήρησης, αρθρώθηκε με τη μορφή "Γ" στο βόρειο και δυτικό περιθώριο του λόφου του Αγίου Γεωργίου Γαλατά και εκτελούσε τελετουργικές, αποθηκευτικές και διοικητικές λειτουργίες. Οι πρώτες λάμβαναν χώρα στα λεγόμενα "Quartieri Signorili", τα οποία χαρακτηρίζονταν από μνημειακά δωμάτια καλυμμένα με αλάβαστρο και στολισμένα με κιονοστοιχίες. Μεταξύ των χώρων που χρησιμοποιούνταν για τελετουργικούς σκοπούς, ξεχωρίζει η αίθουσα 14, ένα στενό δωμάτιο πλήρως τοιχογραφημένο με ιερές σκηνές. Οι τεράστιες μνημειακές πλατείες γύρω από τη βίλα φιλοξενούσαν επίσης συλλογικές τελετές, ίσως παρόμοιες με εκείνες που απεικονίζονται ανάγλυφα στην περίφημη ρυτά από στεατίτη που βρέθηκε στην περιοχή (Εικ. 1, Το "Rython dei mietitori"). Οι αποθηκευτικές και διοικητικές δραστηριότητες τεκμηριώνονται από τις χιλιάδες κρητίδες και πινακίδες Γραμμικής Α που ανασύρθηκαν από τη Βίλα (Εικ. 2, Πινακίδα Γραμμικής Α από τη Βασιλική Βίλα), οι οποίες αποτελούν το πιο εμφανές νεοανακτορικό αρχείο που μας έχει περιέλθει. Η ανακατανομή των πόρων τροφοδότησε μια ακμάζουσα βιοτεχνική δραστηριότητα, η οποία επικεντρώθηκε στην περιοχή του χωριού και τεκμηριώνεται, μεταξύ άλλων, από τον πιο εντυπωσιακό κεραμικό κλίβανο της Κρήτης, που βρίσκεται ανατολικά της έπαυλης. Ο βορειοανατολικός τομέας του οικισμού υπέστη επίσης μια σημαντική αρχιτεκτονική ανανέωση κατά

την περίοδο αυτή, με την κατασκευή του συγκροτήματος των Μασσαλιών Breccia, που πιθανώς συνδέεται με την προετοιμασία των ταφικών εναποθέσεων που έλαβαν χώρα στον Τάφο των Ορί, που ονομάστηκε έτσι λόγω των πολύτιμων κτερισμάτων (Εικ. 3, Ζωόμορφα περιάπτα από τον "Tomba degli Ori").

Η μετανακτορική περίοδος

Η Νεοανακτορική Περίοδος έληξε τραυματικά γύρω στο 1450 π.Χ. με μια μεγάλη πυρκαγιά, που πιθανώς προκλήθηκε από σεισμό. Μεταξύ του 1350 και του 1200 π.Χ. περίπου, ωστόσο, η οικοδομική δραστηριότητα επανήλθε με μεγάλη δύναμη, καθιστώντας την Αγία Τριάδα το κέντρο με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση μνημειακών κτιρίων σε ολόκληρο το νησί. Συγκεντρώνονται σε δύο πυρήνες. Ο πρώτος αποτελείται από τρία κτίρια με έντονο τελετουργικό χαρακτήρα (το Μέγαρο ABCD, η Στοά FG και το Sacellum H), τα οποία είναι τοποθετημένα σε ένα τόξο γύρω από την πλατεία των Sacellums. Ο δεύτερος πυρήνας καταλαμβάνει την περιοχή του χωριού όπου διακρίνονται δύο αστικές φάσεις. Η πιο πρόσφατη και μνημειακή περιλαμβάνει ένα σύνολο έξι κτιρίων (τη Στοά της Αγοράς, το Μέγαρο P, το Βορειοδυτικό και το Δυτικό Κτίριο, την Οικία των προοδευτικά προστιθέμενων δωματίων και τον Προμαχώνα) που διατηρούνται εν μέρει μόνο στο επίπεδο των θεμελίων και διατάσσονται γύρω από τη λεγόμενη "Αγορά", μια κλειστή αυλή προσβάσιμη από ένα μνημειακό πρόπυλο. Εξέχουσα θέση μεταξύ των κτιρίων κατέχει η Στοά της Αγοράς, ένα μεγάλο διώροφο κιονοστοιχειώδες συγκρότημα με προφανή αποθηκευτικό σκοπό (Εικ. 4, Στοά της Αγοράς από τα νοτιοανατολικά). Στην ίδια περίοδο χρονολογείται και η ανάκτηση της νεκρόπολης, από την οποία προέρχεται η περίφημη σαρκοφάγος ζωγραφισμένη με ταφικές σκηνές, που αντιπροσωπεύει ένα *unicum* της μινωικής τέχνης (Εικ. 5, Η ζωγραφισμένη σαρκοφάγος).

Η ιστορική εποχή

Στα τέλη του 13ου αιώνα π.Χ., ο οικισμός εγκαταλείφθηκε. Μόνο η Piazzale dei Sacelli συνέχισε να είναι πολυσύχναστη με αποθέσεις πήλινων και χάλκινων αγαλματιδίων. Η συχνότητα αυτή συνεχίστηκε, αν και με διακοπές, μέχρι το απόγειο της ελληνιστικής περιόδου, όταν επιγραφές μαρτυρούν τη λατρεία του θεού Βέλχανος, μιας κρητικής παραλλαγής του Δία. Μετά την καταστροφή της γειτονικής πόλης της Φέστω το 150 π.Χ., η περιοχή εγκαταλείφθηκε οριστικά, και η ανθρώπινη παρουσία, εκτός από ένα αγροτικό κτίριο της ρωμαϊκής περιόδου, θα επανέλθει μόλις τον 13ο αιώνα, με τη φύτευση της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου Γαλατά και του νεκροταφείου της.